

Alcsútra kéne menni...

Soma egyre többet tűnődött rajta ezen az őszön, vajon miért is szereti olyan nagyon szigorú nevelőapját, Papát. Egyszer-egyszer elfogadja Mama asszonyi logikával alakított egyszerű ítéletét: jó ránézni! Árad belőle a nyugalom, a magabiztosság, a jó szándékú erős akarat. Aki ránéz, megismeri, annak muszáj szeretni. Igen ám, de Soma azt is jól tudta, hogy a faluban igen sokan nemhogy nem szeretik, de egyenesen gyűlölik, és a legrosszabb bajkeverőnek mondják Papát. Nagyokos-túlokos mindentudónak gúnyolják, akinek néha véletlenül igaza van, de annál rosszabb, mert nem lehet kinyilatkoztatni: sosincs igaza! Pedig ez kéne, ha ő felbőszült igazságkeresésével beleszól afféle ügyekbe, amikhez semmi köze nincsen. A nyugodt öregembernek ismert Papa valósággal dührohamot kapott, mikor egy lakossági fórumon bejelentette a polgármester a döntést: nincs pénz közművelődésre, ezért egy diszkós vállalkozónak bérbe adják a kultúrházat, ezért lett olyan fényesre-feketére kiglancolva, hogy már rá se lehet ismerni az épületre. Papa először érvelni próbált a régi kultúr mellett, aztán toporzékolt, megkérdezte ott kétszáz ember előtt, mennyi a polgármester, a helyettese, a tíztagú testület fizetése, költségtérítése, mennyi jutalmat vett fel a főnökség tavasszal, és mennyi volt egy-egy kultúrház vezető bére egy esztendőben. A kultúrházvezetők az elmúlt tíz évben egy-két esztendőnként váltották egymást. Kiderült: mindegyikük minimálbéren volt foglalkoztatva! De az nem derült ki, – nem nyilvánosságra való adat, – mondta a polgármester, – mibe kerül évente a falunak a választott vezetőség díjazása. A Papa utánajárt: a tucatnyi választott vezető évente általában tizenöt milliót visz el a község házáról fizetésre, költségtérítésre, jutalomra. Papa káromkodott, szép pénzt markolnak fel a torkos fiúk, és ezen túl ott van még az apparátus bére, a jegyző, a főelőadók, az előadók... A takarítónők, az udvarosok, a karbantartók bére... A falu 230 milliós költségvetéséből a község háza elnyelt rögtön 50–60 milliót... Hát persze, hogy nincs pénz falufejlesztésre... Persze, hogy nincs pénz se kultúrházra, se a közmunkások rendes fizetésére! Szégyenszemre négyórásként foglalkoztatják őket 6–6 hónapig, hogy csak 26–28000 forintot kelljen fizetni nekik a kötelező ötvenezer minimálbér helyett. Papa szívóskodott: felszólalt egy nyilvános testületi gyűlésen is... Ilyen még nem volt: polgármestert és rokonhíveit a testületben a guta kerülgette, és a sértett nagyfőnök nyíltan, durván ráripakodott a Papára: semmi köze hozzá. Papa ezen a ponton legyintett, elindult haza.

– Süssétek meg magatoknak a rokon-demokráciátokat... Mama azzal vigasztalta otthon férjét: teljesen mindegy, hogy butácska rokon-képviselők vagy elvakult párthívek csapata szavazza meg egy-egy falu, város polgármesterének, vezetőségének a csillagászati jutalmakat a nagy semmiért, valamiféle illeték-bevételek teljesítéséért...

(Részlet a szerző „Papa haja, kutyaszőr, cimbalom” című készülő esszéregényéből)

– Még csak az hiányozna, hogy téged is idegesítsen a politika – nyugtatta kedvesen feleségét Papa, és emlékeztette Mamát, hogy a szomszédos rokonfaluban, ahol csak négyszáz lakos él, ott is van főállású polgármester, hattagú testület és a többi, akik ott meg elvisznek évente a falu 30 milliós költségvetéséből hat-hét milliót. Itt azért mégiscsak jobbak az arányok. Hogy a fene enne meg mind az olyan vezetőt, – zárta le Papa az eszmecserét, – aki nem szolgálni akarja faluját, de négy év alatt kiszipolyozni, minden pénzt, amit csak lehet...

Mindenesetre, a faluban híre ment, hogy Papa, a nagyokos öreg cigány neki mert menni a falu vezetőségének, és igaza is volt, mert nem meggazdagodni választották meg őket, hanem azért, hogy a falu ügyeit előbbre vigyék, legyen valami munka a szegényeknek, legyen jó iskola, orvosi rendelő, bolt, kocsmá, ami kell. A kocsmában, – ha Papa betért egy féldeci szilvóriumot felhörpinteni, nyakra-főre tolakodtak mellé öregek, fiatalok, hogy meghívják egy-egy italra bátorságáért. Papa mutatta pohárkáját, hogy őneki bizony csak egy kupica az adagja, senki kedvéért nem tudna kettővel, hárommal meginni...

Hogy a falu vezetése leszerelje Papa kellemetlenkedését, javasolták neki, hogy jelöltesse magát a helyi cigány önkormányzat elnökének. Biztosan megválasztaná őt a falu. Papa a képükbe nevetett: van én nékem elég dolgom...

Mikor a környéken is híre ment Papa különös-mogorva harcosságának, a közeli megyeszékhelyen is felkapták a fejüket valamilyen pártszínezetű vezetők. Nocsak! Értelmes cigányember!? Keménykedik a helyi górék ellen, és igaza van? Vegyük fel a pártba, vegyük fel a megyei választási listára, csináljunk sajtókampányt az öreg cigány bölcsességéről, tisztességéről, és ez az ember sokat lendíthet majd a párt szekerén... Papának fülébe jutott a dolog, hogy belőle dísz-cigányt szeretnének faragni. Valamiféle ócska búvárfelszerelésben permetezte a kert gyümölcsfáit, amikor hatalmas fekete autó állt meg a ház előtt. A fiatal sofőr mellől a kövér, kopasz, vénecske káder szállt ki, maga az elnök, hogy megtegye a pártja első lépéseit Papa megnyerésére. Amúgy is divat lett pártjában sokat dolgozni egy-egy falu eszmei bekebelezéséért. Becsengetett. Baka dühödt morgással kapaszkodott elé a kerítés magasságába, jelezve, nem igen tetszik neki a vendég. Papának se tetszett. Épp csak letette a tartályt a hátáról, homlokára tolt fel búvárszemüvegét, mikor kiment a kapuhoz. Kit keresnek? A pártelnök megkérdezte...

– Meg tudná mondani, hol találjuk meg Berki Zsigmond urat?

– Nem tudom megmondani, – válaszolt Papa rezzenéstelen nyugalommal, – de az biztos, hogy elment itthonról... Ma nem is jön haza... A felesége is elment a boltba.

A nagy fekete Ford elviharzott a kövér úrral. Papa ez időben fogadta meg véglegesen, hogy soha többé, egy szikrányit se foglalkozik közügyekkel. Se a faluban, se városban, se megyében, se cigány érdekképviseltek közelében.

– Hét végén Alcsútra utazunk zümikével, – jegyezte meg cimbalmozás közben csak úgy mellékesen Somának, – de ide már Mamát is elvisszük magunkkal, mert van ott egy olyanféle arborétum is, ami az ő ízlése szerint való.

Mama ugyanis rajongott a szép kertekért, ültetvényekért, arborétumokért. Ha Soma kisgyerek korában szóba került, hogy kirándulni kéne valahova a gyerekekkel, rögtön volt javaslata: Vácrátót az maga a gyönyörűség, de ha az messze volna

nektek oda buszozni, akkor menjünk ősfákat nézni Ipolytarnócra, az közel van... Nem kerül sokba az utazás...

A kerti hintázás meghitt koraesti félórájában jelentette be az időpontot véglegesítve Papa, hogy szombaton Alcsútra utazik a család. Papa olyan széles-kényelmes deszkázatú hintát készített a kert végén lévő császárkörte fára, amelyen egyszerre mindhárman hintázhattak, pihenhettek, nótázgathattak... Mamának csodaszépen csengő, tiszta énekhangját Soma igen szereti. Ha Mama egyszer jó kedvében volt, szívesen dalolt cigányul is, magyarul is.

– Gelja icshaj paniszke,
Pelja upre poreszte,
Pekla icshaj bokheli,
Szalakálja korkori...

A lány vízért ballagott,
Útközben hajh! Elbukott,
Pogácsáját ő sütötte,
Maga meg is ehette...

A fájdalmasan zengő régi cigánynóta magyar nyelvű változatából se értett jószérivel semmit a fiú, Papa csak nevetett Soma értetlenségén.

– Végképpen nem érted a képes beszédet? – kérdezte, – pedig ez a költészet lényege. Ez minden művészet lényege... Hallasz valami egyszerű történetet, nézel valami különös látványképet, és elindul benned, valahol mélyen a lelkedben, valami új felismerés az élet titokzatos dolgairól, a bonyolult emberi viszonyokról...

– Gyerek még, – vette védelmébe Mama kedves unokáját. – Honnan is tudhatná hányféle értelme lehet annak, hogy elbukik a lányka, noha csak vízért ballagott?

S hogy elejét vegye Papa további papos magyarázkodásának, új dalba kezdett, s rögvést intett is Somának, énekelje vele a gyerekdalt, mielőtt Papa moccanni tudna...

– Megy a gőzös, megy a gőzös Kanizsára...

Papa türelemmel kivárta a dalocska befejezését, nem akarta már Somát leckéztetni, Mamához fordult.

– A gőzösről jut eszembe, hogy szombat hajnalban befűtjük a zümikét, és meg sem állunk Alcsút határáig...

– Remélem, nincs túl messze ez az Alcsút? – aggodalmaskodott Mama, – nem akarnék órákat egy szűk autóban tölteni.

– Pest-Budától már csak vagy negyven-ötven kilométer, – válaszolt Papa, – majdnem ugyanazon út lesz, mintha Baracskára mennénk a börtönbe látogatóba...

Soma felkapta a fejét a hideg-rideg hangfordulatra Papa beszédében.

– Mi az, hogy Baracska? Mi az, hogy börtön? Kit kellett látogatni a baracskai börtönben?

– Apádat, – csattant Papa hangja keserűen.

– De én csak Vácról, Gyarmatról tudtam, – mondta Soma, – mikor volt az édesapám a Baracska lakója?

– Még csecsemő voltál, járni se tudtál, mikor oda látogattunk egyszer-kétszer – nyugtatta Mama unokáját. – Téged akkor a szomszédasszony, Zsófi néne gondjaira bízunk, mert a buszozás igen nagy törődéssel járt a messzi Dunántúlra...

– Miért került az én kisgyerek koromban Baracskára az apám, – kérdezősködött tovább Soma, – bár igazából nem várt választ, hisz tudta jól, hogy a válasz sem lehet más, mint az, hogy betörésekért, ahogy a váci, gyarmati vendégeskedés idején. Pizlicsáré piti lopások, betörések, de kettő-három után már kemény a büntetés, be kell rukkolni az ítéletet letölteni.

– Baka jöhet velünk Alcsútra? – kérdezte Soma, hogy másra terelje a szót.

– Nem jöhet, sajnós, – mondta Papa, – a nagy arborétumba, ahol mi az egész napot tölteni fogjuk, szigorúan tilos kutyát bevinni. De mindezen túl sem utazhat a kocsiban a kutyád, se most, se máskor. Képzeld csak el, hogy elrontaná egy szép kirándulás örömét, ha a Mama folyton azon zsörtölődne már a kocsis ülés kárpitjára nézve is: kutyaszőr van ottan, vagy az én fehér hajszálam fénylik? Pont elég mindezt a szoba piros szőnyegére nézve hallgatni nap, mint nap...

– Kár, – ugrott le Soma a hintáról, – és mintha kárpótolni akarná a kutyát, játszani hívta, fussanak együtt végig a kerten. Mikor aztán pár perc múlva visszaült nagyszülei mellé Soma, még megkockáztatott egy kérdést.

– Azért egy negyedik hely csak van ebben a szűk Trabantban is, Papa, – ha már Baka nem jöhet velünk, nem lehetne elhívni magunkkal Spenót barátomat?

– Dezsőt? – hümmögött Papa, – elhívni éppen el lehetne, noha én kifejezetten szűk körű, családi kirándulásra gondoltam.

– Elvisszük Dezsőt, hogyne vinnénk, ha te úgy szeretnéd, – szólt közbe Mama, és megsimogatta Soma lószőr keménységű sörte haját.

Furcsa volt, hogy barátja árulása után még Soma érzett büntudatot az urak-pincéje miatt, az expedíciót követő tragikus fejlemények miatt. Rudika beszállásolása után vagy két nappal ugyan megállt egyszer előtte Spenót a libafüstölő mellett egy szünetben, és beszélgetni próbált.

– Na, mi a pálya? Marad a haragszom rád, vagy marad minden a régiben, amikor még én voltam a legjobb haver, és nem Ádám...

– Kell egy kis idő, hogy megemésszük az egész cirkuszt, – mondta Soma kitérően.

Soma Alcsút ürügyén most úgy gondolta, itt az alkalom, hogy egy hosszú utazás alatt szót értsen régi barátjával. Ha kibeszélik magukból az urak-pincéje rossz emlékeit, talán visszaállhat a régi, felhőtlen bizalmú barátság. Végül Spenót tényleg a családdal utazott. Még az Ipoly vidékéről gurult Pest felé zümike, amikor Papa borongós kedve láthatóan derüssé változott. Toncsi bácsi öreg eperfájáról kezdett mesélni. Hogy azon a fán olyan darueper termett, hogy nem volt párja hét faluban se. Vagyis a cigányság gyerekserege nemcsak az öreg szép meséi miatt járt oda, de ha érett az eper, kora délelőttől estig is a fán tanyázott 10–12 gyerek. Fiúk, lányok vegyesen. Olyan hatalmas eperfaóriás volt a darueperet termő fa, hogy a törzsét két gyerek együtt is alig tudta körbekarolni. A szinte vízszintesen kinyúló alsó ágak emberderék vastagságúak voltak, azokon még a legügyetlenebb gyerek is biztonságosan eprészkedett, de mászkálhatott is, ha egy-egy játék úgy kívánta meg. A legszebb, legkövérebb eperszemek úgy csillogtak az ágak végén, mint egy-egy nagyobb, harmatos besztercei kék szilvaszem, amelyet a kékségéből tarkára pingált át a jóisten, és a fehér-lila, barnás színek kavalkádja ugyanolyan pompás ízeket kínált, mint amilyen szépséges volt maga az érett, dús eperszem. Annyi sok eper volt a fán, hogy mindenkinek jutott épp elég, aki eprészni odajött, de azért a sárga irigység szállt meg minden gyereket, ha egy-egy délután Toncsi bácsi megengedte

szomszédasszonyának, hogy a kertkapun nagy csapat kacsáját átterelje az eperfa alá. Az a szomszédasszony olyanféle, vénséges-vén magányos néne volt, mint a mi szomszédasszonyunk, Zsófi néne. De az kicsit kapzsi, mohó is volt a kacsák táplálását illetően, mert nem elégedett meg azzal, hogy a földre lehullott szemekkel töltse meg bögyét a hápogó falánk csapat, de ahogy elért egy-egy alsó eperfa ágat, rázogatóni kezdte azokat, hogy hulljon több eper a földre. Hát, mi kölykök bizony ezt igen rossz néven vettük, és kértük Toncsi bácsitól, ne engedje, hogy az a vén banya tépdesse az ágakat, rángassa a leveleket néhány szem eper miatt. Toncsi bácsi udvariasan felszólította a kacsanevelő szomszédasszonyt, hogy tartózkodjon az ágak rázogatóásától, mert a fán tanyázó kisebb gyerekek félnek, hogy lepottyannak az ágról, ha az mozog alattuk... A vadul hápogó kacsahad hazavonulása után Toncsi bácsi kis könnyű létrát támasztott a fához, és meglepő fürgeséggel telepedett le az egyik ágra. Hátát a fatörzsnek feszítette, lovaglószerű üléshez méltóan megcsapkodta tenyerével a kényelmes ülést adó vastag ágat, mintha az ló volna éppenséggel.

– Hát a zenélő úritők meséjét elmondtam-e már tinéktek? – kérdezte, és a közelébe tóduló gyereksereg egyhangúan kiabálta: nem, nem, nem. Tessék elmondani!

Toncsi bácsi az éghez fohászzkodott, magasba nyújtott karokkal kérte az Istent, ne verje el a jég a szép mesék vetését, hogy az okos-szép cigánygyerekeknek jusson elég, ha már ennivaló, szép ruha úgy sincsen nekik... A fohászzkodás után pipára gyújtás következett, s ha már jól szelelt, és füstölt a pipa, akkor kezdhették el csobogni a mese-patak...

– Vásárba igyekezvén a cigánylegényke egy faluban betért az útmenti csárdába, hogy egy pohárka borral enyhítse szomjúságát. Lovát kikötötte egy árokparton lévő póznához, majd sokáig töprengett, a zsákját hagyja-e ott a nyereghez kötötten, vagy vegye le onnan, vigye be magával azt az ivóba. Csak amellet határozott végül, hogy beviszi a zsákot az ivóba, akármilyen nyúlfarknyi kis időre is szándékozna tanyázni ott benn. A kármentőből a zsidó kocsmáros tíz krajcárért adott neki egy üveg bort, és mutatta, hogy helyesen teszi cigány lévén, ha a kártyázó parasztoktól egy kicsit távolabb keres egy tölgyfaasztalt, ahova letelepedhet a borával. De a mi cigánylegénykénk csak azért is a kártyázó parasztok mellé ült le egy szomszédos asztalhoz. A nagy, szőrös karú, kövér paraszt volt a hangadó, csak Szőrösnek gúnyolták a társai. A zsidó kocsmáros füle hallatára gúnyoló káromlásokkal szidták a zsidókat. Hogy ilyen tolvajok, meg olyan csalók, az egész falu népéből kiszipolyozták a pénzt, a falu csak folyvást szegényedik, de a boltos, a kocsmáros zsidó meg csak gazdagszik. A kártyában láthatóan Szőrös volt a nyerő, ahogy a hangos beszédben is ő volt a lehangosabb. Besöpört megint maga elé egy rakás rézkrajcárót a bankból, aztán, mint egy prédikáló pap, előadta búsmagyar teóriáját, mit is kéne a magyaroknak csinálni a zsidókkal, a cigányokkal. Hát ő keresne egy nagy szigetet valahol az Óperenciás tenger szélénél, és oda mind kitelepítené a zsidókat, cigányokat. Egymásnak ott ugyanis nem tudnának ártani. Amit nappal a zsidó boltos, zsidó kocsmáros elcsal, ellop, azt a cigányok éjszaka csak szépen visszalopnák. Senki se járna rosszul, a magyar fajtának meg a maga földjén szép élete lenne zsidó meg cigány nélkül. Az az igen kövér parasztlegény, akit Szőrös folyton komájának szólított, még rátromfolt komája beszédére. Hogy neki van egy kilencvenegy éves nagymama, aki még olvasni, írni is tud, szent asszony, és ő megmondta rég, azért nem megy a magyar egyről a kettőre, mert három felől rágja a sokféle falánk féreg.

Felülről eszi a magyart a zsidó, középen felfalja a kapzsi-habzsoló hivatalnokok serege, alulról meg rágja, emészti a tengersok cigány.

Hát ezért nem jut a szegény magyar nép egyről a kettőre az igazságos Mátyás király idejétől fogva. Hát az illetén hangra, ellenséges beszédre a mi cigánylegénykénk felállt a bora mellől, kihúzta magát, és a nagy zsákjából kivett egy kisebb zsákocskát, amiben láthatóan egy nagy kerek valami volt. Lábujjhegyen, hogy a hangos kártyázókat ne zavarja, odalopakodott a kocsmároshoz, és a kármentő ajtajában kezdi bontogatni a zsák száját. Odamegy a kocsmáros, nézi-nézi, mit veszen elő zsákjából a cigánylegényke. Egy hangos kérdést már mondana is, de a legényke szájára teszi a kezét, pszt, egy szót se, a kártyázó parasztok előtt legyen titok, miféle üzletkötés készül a kármentőben. Hát egy szép, formás zöldes-barna úritököt helyez el ottan flaskák, poharak, kannák mellett a pultasztalon.

– Mi legyen ez? – suttog a kocsmáros.

– Ez bizony zenélő úritök, – mondja a legényke, és csavarint egy csöppecskét a tök torzsáján.

Hát, uramfia, csudaszép muzsikaszó tölti be a kármentőt. A cigánylegényke még egy csöppecskét csavarint a tökszáron, hát akkor már az egész kocsmát betölti a hangos szép muzsikaszó. Persze rögtön a kármentőbe tódulnak a kártyázó parasztok, honnan szól ez a szép muzsika?

– Azenélő úritök nem eladó! Meg se tudná senki fizetni az árát, én is éppen a vásárba indulok véle, ahol pusztán csak a látványosságáért, muzsikájáért szép krajcárokat fogok vele keresni, – mondja csendben a legényke a kocsmárosnak, de azért úgy, hogy a parasztok is hallják. Hallották is. A legényke odahajolt a kocsmáros füléhez, úgy súgta a titkot megint csak, hogy azt mindenki hallja az ivóban.

– Ha az úritök nem is, de a magja eladó. Ezt is éppúgy Amerikából hozták a hajósok, ahogy magát a zenélő tököt is. A magot egy kemény forintért meg lehet venni, és jövő nyárra kocsmáros uramnak is kikel majd a zenélő tököt termő futós növénye a kertben, és meglehet 3–4 tököt is megterem. Az meg már akkora pénzt fog érni, mint a kocsmára éves jövedelme...

A legényke rákacsintott a kocsmárosra, az meg vissza a cigánylegénykére. Kivett egy forintot a kasszából, és odaadta a legénynek a szép fehér vászondarabba becsomagolt egy szem tökmagért. A legényke csavarintott egyet a tökszáron, elhallgatott a zene. A zenélő úritök mehetett visszabújni a szütyőcskébe, a kis zsákocskát meg vissza a nagy zsákba, a többi vásári holmi mellé. A legényke megitta maradék borát a flaskájából, és menni készült, szedelőzködött. De az asztala mellett már ott sorakoztak Szörössel meg a komájával az élen a zenélő tökre vágyakozó parasztok. Nyolc gondosan csomagolt tökmagot adott el nekik semmi perc alatt a cigánylegényke, s mint aki jól végezte dolgát, útnak eredt. De csak a falu régi kukoricásáig ment, ott megfordult, s mikor látta, hogy gyorsan hazasietnek a csárdából a tökmaggal a gazdagságra váró parasztok, hát ő még visszament az ivóba, be a kármentőbe, és adja vissza a zsidó kocsmáros forintját, és veszi vissza a fehér vászonba takart tökmagocskát, hogy mégse menjen egy szem tökmag nélkül zenélő tököt mutogatni a vásárba... Azon nyomban kiokosította ott a kocsmárost, hogy a tök kivájt belsejében, a magja helyén egy gramofon van elrejtve, amit a tökenda végének egyetlen csavarintásával be lehet kapcsolni, hogy szóljon a zene. Abban is megegyeztek rögvest, hogy egyelőre nem mennének ők még kitelepülni, – mint

zsidók és cigányok, – az Óperenciás tenger messzi szigetére, csak megmaradnának szép magyar hazájukban. A zsugori parasztok meg jól rá lettek szedve, mert ők bizony sohase hallottak azelőtt gramofon létezéséről, hát szentül elhitték, hogy a jó zsíros földjükön jövőre majd nekik is terem a zenélő úritök. No, hiszen, arra várhattak! Igaz, később aztán a mi cigánylegénykénk is messze elkerülte néhány esztendeig azt a környéket, mert bizony agyonütötték volna a zsugori parasztok, ha feltalálják valahol. Így aztán a mi legényként más messzi vidékek vásárain árulta a csodálatos képességű úritök magjait... Aki nem hiszi, járjon utána, – csapta össze két kezét Toncsi bácsi, és maga is belekóstolt eperfája ízes gyümölcsébe a gyerekek mellett.

Dezső törte meg a csendet a Trabantban, mikor Papa meg Toncsi bácsi különös meséje befejeződött.

– Ne legyen Bangó Dezső a nevem, – ha nem a televízióban kéne mutogatni, beszélgetni a te Papádat, Soma, – mert olyan szépen mondja a történetét, hogy az réges-rég halott Toncsi bácsi se tudta különbül...

– Hát, akkor bizony Bangó Spenót lett már a te neved, – nevetett Soma barátja áradozásán, – mert én meg azt mondom, nem kell televízióban beszélgetni az én nagyapámat, pont elég az, ha énnekem mondja a történeteket...

Mama morogva szólt közbe az anyósülés kényelmetlenségében feszengve.

– Olyan bolond embert én se parasztba, se úrba, se kocsmárosba nem tudok elképzelni, aki elhiszi, hogy lehetséges olyan úritököt termesztetni, amelyikből majd zene szólal meg...

Papa elég türelmetlen hangon szólt vissza Mamának.

– Nem a mostani világról szól ez a mese, hanem arról az időről, úgy a XIX. század végéből, amit a millennium idejének is szoktak nevezni... Akkor bizony hihető volt, lehetséges volt, hogy iskolázatlan, tudatlan, kapzsi parasztok, – mert saját szemükkel látják, saját fülükkel hallják, hogy zenél az úritök, – maguk is akarnának zenélő tököt ültetni a jó pénzen vett, egyenest Amerikából jött magvacskákból... A ravasz cigánylegényke pedig jól megleckéztette őket azért, mert a cigányt, a zsidót lakatlan szigetre akarják száműzni...

– Akkor is! Akkor se! – mondta Mama már-már kacagva, – nem helyes olyan mesékkal gyerekeket traktálni, ahol csalók, szélhámosok győzedelmeskednek...

Papa erről már nem nyitott vitát. Annál inkább se, merthogy a Váltól Bicske felé vezető úton jártak már, amely igencsak közel van az úti célhoz, és így zümike lassan Alcsút község határához érkezett. Papa lassított. A lassan guruló trabant halk duruzsolása mellé váratlan statisztikai tényekkel rukkolt elő a kormány mellől.

– Akkoriban, amikor ezen a földön itt József főherceg birodalma virágzott, és nyakra-főre fogadta, segítette a hozzá forduló cigányokat, akkoriban az egész birodalomban negyedmillió cigányember élt, miközben 10–11 millió magyart számláltak össze. Furcsamódon azt írták a statisztikába, hogy Pest-Budán ebből 294 cigány lakik. Ugyanakkor köztudott volt, hogy 1881-ben 55–60 cigányzenekar létezik a fővárosban. Ha csak 5–6 fős muzsikus családot veszünk alapul, ez már maga több mint 300 lélek. Azt meg senki se gondolhatja komolyan, hogy a muzsikusok családjai mellett más cigány népek ne lettek volna Pesten és Budán. Voltak bizony! Lehetséges viszont, hogy nemigen voltak összeírhatóak, megszámlálhatóak a zavarosnyomorúságos életkörülmények miatt, vagy folytonos költözködéseik, kóborlásaik

miatt. Ha Pest Budán 294 cigány élt József főherceg korában, úgy a statisztikusok szerint csak Nógrád megyében már 3870 roma élt. Ez már sokkal elhíhetőbb számnak mutatkozik. Mindezt csak azért mondom el nektek, mert a mi József főhercegünk cigány nyelvtan, cigány szótár szerkesztés mellett a statisztika tudományával is foglalkozott, és csak csóválta a fejét, ahogy a cigányok adatait látta...

Mikor Sági Balogh Jancsival, az ipolysági primás látogatójával erről beszélt, még azt is megtette, hogy cigányul, cigány szólással mondta a primásnak kételyeit... nem lehet az én fejemben ilyen dőreségeket elültetni. Sági Balogh Jancsi igen művelt muzsikus cigány volt, és igen-igen szerette volna megváltoztatni az ő cigány népe életét. Saját költségén kinyomtatta cigány nyelven az általa lefordított legfontosabb imádságokat, hogy tudjanak a romák a maguk nyelvén is imádkozni... Mikor szótárt, meg cigány nyelvtant akart csinálni a gimnáziumot is kijárt primás, akkor jött ide Alcsútra, József főherceg negyvenezer holdas birodalmába, hogy támogatást kérjen munkájához, művei kinyomtatásához.

Ipolysági Balogh Jancsi: *Czigány-magyar szótár*. Ez volt a kis kéziszótár kötecske borítójára írva, amit a primás József főherceg könyvtárszobájában letett a cigányok patrónusa elé. József főherceg könyvtára nem nagyúri passziókat, és pozíció-dölyföt mutat, de azt, hogy sok tudományos cél van a könyvek tulajdonosa előtt. Szanszkrit nyelvtan. Angol-bengáli nagyszótár. Bengál nyelvtan... Hindosztáni nyelvkönyv... József főherceg némán olvassa Sági Balogh Jancsi kéziratos kötete első sorában, mit kell tudni a cigányokról. Nagy Lajos király alatt, vagy inkább Zsigmond alatt jöttek az országba. Így is, úgy is, több mint félezer éve itt vannak, de pária helyzetük mit se változott, csaknem ugyanígy élnek, mint ötszáz esztendeje. Lenézettségük, kitaszítottságuk miatt az anyatörzs magyar nemzettel össze nem olvadhattak, mindig be kellett érniük morzsákkal, amik a nemzet nagy asztaláról a földre lehullottak... Tudományok művelésének soha nem tudott igazán része lenni. Hogy a cigány nép lelkiületét, önbizalmát valami szépirodalom táplálhatta volna, arra nincs példa, nem létezik cigány nyelvű irodalom, egy-két verselő cigány próbálja csak újabb időben kinyomtatni cigány nyelvű költeményeit. Ha nincs cigány nyelvű irodalom, akkor arra sincs példa, hogy a cigányok kétségtelen meglévő zenei nagyhatalmát időről-időre megörökítette volna valaki a romák közül, a roma nép számára, és így minden értékes-szép muzsikus élet feledésbe merül...

– Figyeljünk most egy csöppet inkább erre a gyönyörű kertre, – mondja Mama, megszakítva férje lelkesedését József főherceg és a cigányprimás egykori találkozásáról.

–Uccu, bocskor, ne tüsszögj! – káromkodta el magát Papa, és sértődötten lépegetett immár az alcsúti arborétum évszázados fáai alá, miközben Mama kuncogott csak férje bosszúságán, és ő kezdett el magyarázni a mellette loholó fiúknak.

– Negyven hektár ez a park, és több mint 250 éve telepítették. Nagyapád, Soma tán azt is tudja, hogy ki építette azt a kastélyt, kastély-nyaralót, amiből a most látható oszlopos csarnok bejárat-építménye megmaradt látványosságnak...

Papa mogorván lépett Mama mellé, de amikor átölelte vállát, a két fiú láthatta: nincs harag! Szent a békeség!

– A cigányok József főhercegének édesatyja építette ezt az alcsúti nyaralót, s mivel ő is a József főherceg nevet viselve volt Magyarország nádora, igen sokan

összekeverik a két személyt. A mi József főhercegünket, a cigányok patrónusát összetévesztik a király nádorával, aki még az 1848-as forradalom előtt volt tekintélyes első ember az országban. József nádor gyönyörű szép ércszobra ott áll a pesti Duna-part közelében egy téren. Nem kizárt, hogy a főváros legszebb szobra, Huszár Adolf szobrász legjobb műve emlékeztet a nádorra, míg a mi József főhercegeinkre több mint száz éve az égvilágon semmi sem emlékeztet. Hiába volt Deák Ferenc kiegyezése után a mi József főhercegünk a magyar honvédség parancsnoka is, hiába nevelte lányait igazi magyarként e hazának, hiába volt a cigányok patrónusa.

Neki nem hogy ércszobra nincs, de emlékét, örökségét magyarok, cigányok egyaránt elfelejtették. Ez nagyon nagy baj, mert a cigányság édesatyjaként tisztelt nagyurat felejt el ővele, általa. S miféle nép az, amelyik az édesatyját, a legnagyobb patrónust feledni tudja?

Belelapozva Sági Balogh Jancsi szótárának előszavába, a főherceg azt erősítette, hogy valóban jelentősebb számban a cigányok Zsigmond király uralkodása idején érkeztek magyar földre. Zsigmond pártfogolta őket, menlevelet írt számukra az egész birodalom területére. Zsigmond király igen bölcs uralkodó volt amellet, hogy kora egyik legszebb férfiúja is. S ki hinné ennyi év múltával, hogy a romákat segélyező Zsigmond király uralkodása legfőbb céljának a közjó szolgálatát tartotta. A jó törvények, jogszabályok csak elméletben garantálják a közjó megóvását, de bizony erős királyi hatalommal még így fékezni kell a kapzsi, hűtlen, csalfa úri hatalmasságokat, akik a legnyilvánvalóbb ítéletű jogszabályt is megingatják saját érdekeik szerint, különösen, ha valamely vitában, perben ellenérdekelt felek, pártok egymáson túl akarnak tenni. A király dolga, – ha már budai jogkönyvével megalkotta az akkori Európa egyik legjobb törvény-gyűjteményét, – hogy a törvényt az egész nép érdekében valóban tartsák be... Ahogy Zsigmond sohase tudta ezt elérni, úgy ötszáz év múltával ma sem sikerült még senkinek, – mondja a főherceg a primásnak, – de a jóakarátú emberek azért fogjanak össze, hogy ez mégiscsak sikerüljön valamennyire.

Ahogy József főherceg idején is álom volt a jó törvények, az alkotmány betartása, bizony úgy még a mi időnkben, a XXI. század első éveiben is csak önáltató reménykedés, – vitte tovább Papa József főherceg gondolatait a jelenkorra átvetítve. – A hatalmasságok most is csak saját érdekeik, érdekcsoportjaik, pártos szándékaik szerint csúrik-csavarják a törvényeket, különösen, hogy ha egymáson akarnak túllitálni, mint Zsigmond király vagy József főherceg idejében.

A park felfedezői egy tóvá szélesedő patakhoz értek, és Spenót, mint egy szófogadatlan kis kutya azonnal lerohant a híd alá, a víz mellé, hogy belemerítse kezét a zöldes-barna tóvízbe. Mikor Soma mellé ért, lefröcskölte, majd leült, és váratlan, furcsa vallomásba kezdett.

– Meghalt apám gyerekkorában pilóta akart volna lenni. A cigánytelepen mindenki ezen nevetett. Szerencsétlen, még járni se tudsz a földön rendesen, nemhogy az égen repülni tudnál. Csak egy valaki volt, aki biztatta, a szomszédjukban lakó sánta köszörűs. Olyan pilóta leszel fiam, hogy csak bámul a világ. Rendelek is én neked rögvest egy repülőgépet Pestről, majd szólok, ha megérkezik. Szegény apám gyerekfejjel elhitte. El is újságolta otthon, de csak kinevették. Mígnem aztán a sánta köszörűs egy napon bezörgött az ablakon: megjött a repülő. Ott van a vasútállomáson

a raktárban. Mondjad apádnak, fogadjon rögtön fuvarost, akinek a sráfkocsija elég széles, oszt lehet menni ki a vasútállomásra a repülőgéperért. Apám sírva könyörgött, keressenek fuvarost, menjenek a géperért. Hiába bizonygatták az öregek, hogy csak tréfa, becsapás az egész, nem a pénzt sajnálják a fuvarosra, – ami persze amúgy ténylegesen nem létezett soha a háznál, – de ők tudják, semmiféle repülő nem érkezett. Apám bánatában világgá ment. A szomszéd faluban volt a rokonoknál vagy három napig, amíg végre kivitték őt a vasútállomás raktárosához, aki elmondta a bárca cédulákat a fiú elé lengetve, hetek óta itt semmiféle repülő nem érkezett a falu vasútállomására. Nyugodjon bele, menjen szépen haza a szülői házba. Apám hetekig siratta a nemlétező repülőgépet. Évekig úgy csúfolták aztán a faluban: pilóta! Gondolta volna valaki, hogy még a harmincadik évét se éli meg? Az én apám...

Soma átölelte barátja vállát, és úgy ballagtak fel a patakmederből a hídra, ahol Papa és Mama ott könyökölt egymás mellett, derűs mosollyal nézve a fiúkat, mint egy ifjú szerelmes pár. A patakhídtól egy különös szép régi platán fasorhoz sétáltak el.

– Sehol az országban nincs még egy ilyen régről megmaradt, szép platán fasor, mint ez, – lelkesedett Papa, – és ahogy a fiúk elnézően mosolygós arcát nézte, rögvést tompított is túlzó lelkesülésén, – és a gyertyán erdőre, ahová innen átmegyünk, az is páratlan szépségű, ha nem is egyetlen e hazában.

A gyertyánerdő mellett egy tisztáson letelepedett a Spenóttal kibővült család, és míg Mama az elemózsiás kosarat bontogatta, kenyérkendőket teregetett széjjel, Papa csendre intett.

– Majdnem elfelejtettem mondani, hogy ez a park énekesmadár rezervátum is egyben. Nemcsak réges-régi szép fák a vendégmarasztalók, de ha odafigyelünk, szebbnél szebb madáréneklést is hallhatunk itten...

– Én csak csiripelést, meg visítózást hallok, zenét nemigen, – nevetett Spenót, de Papa nem hagyta annyiban, folytatta a magyarázkodást.

– A fülsértő sivítás onnan jön, hogy fészekrabló szajkó jár a madárfiókák körül. Ő, a rabló visít, hogy megfélemlítse az áldozatait, a fészeklakók meg riadtan csivitelve védekeznek, ha tudnak...

Lehetett választani Mama kosarából kolbászos vagy sonkás szendvicsek között. A kolbászos szendvicsek pillanatok alatt elfogytak, a sonkás-sajtos zsömlék Mamára maradtak. Mit kezdjek én három szendviccsel, – panaszkodott, mikor egyet is alig bírok megenni. Papa forró déli kávéit is kapott a szendvicsei után egy mini termoszból, míg az óriás termoszból mindenkinek jutott egy hatalmas pohár citrommal ízesített feketeribizli szörp, amelyről Mama azt tartja, hogy egészségvédő vitamintartalmának nincs párja a világon. Azért telnek úgy el egymás után Soma iskolás évei, hogy egyetlen napot se hiányzik, mert ősszel, télen, tavasszal minden nap egy flaska szörpöt visz az iskolába, és azt issza, ha szomjas, nem a büfé ócska, szénsavas üdítőit. A gyors ebéd után Papa megint a szép parkerdő gazdájáról, József hercegről kezd beszélni.

– József főherceg pont száz éve, 1903-ban volt 70 éves. A főváros legjobb cigányzenekarainak vezető primásai összebeszéltek, vásároltak egy óriási virágcsokrot, megkérték egy rozsnyói származású zeneszakértő újságírót, hogy tartson velük, és elmentek a főherceg Margit-szigeti rezidenciájába köszönteni őt. Markó Miklós újságíró mellett, aki természetesen kitűnő szakértője volt a cigányzenének is, ifjú

Rácz Pál, Banda Marci, a gyarmati származású Balogh Károly és Radics Béla voltak a köszöntők. Rácz Pali legidősebb fia, maga is Rácz Pali, ékes cigánynyelven köszöntötte József főherceget. A mi József főhercegünk meg nem kevésbé ékes cigánynyelven köszönte meg a primások virágcsokrát és a felköszöntést, és nem mulasztotta el azzal zárni a beszédét, hogy ő igen nagyra becsüli és nagyon szereti a cigányokat...

„Ne baré karnar ole romen, pelikera tu menge”, – valahogy ilyenképpen szólt a főherceg köszönete...

– Álljunk meg egy szóra, Papa, – szólt közbe nagyokos éltanulók öntudatosságával Soma, – lehetne végre tudni, hogy mivégre tartották azt erről a főhercegről, hogy a cigányok atyja, a romák patrónusa... Rendben van, hogy írt egy cigány nyelvtant, szerkesztett egy roma szótárt, de hát erről az iskolázatlan cigányok ezrei, tízezrei semmit se tudhattak, mi a csudáért tartották volna édesatyjuknak a főherceget már, ha egyáltalán ismerhették a nevét?

Papa nem kis büszkeséggel nézett Soma unokájára. Lám, bizony, felteszi a kínos kérdést akkor is, ha azt gondolhatná, hogy ezzel kellemetlenkedni fog nagyapjának.

– József főherceg azon időkben, mikor a szigeten éppen felköszöntik a pesti primások, – de tíz évvel, húsz évvel azelőtt is ugyanígy, – havonta húsz, harminc levelet kapott cigányoktól az ország legkülönbözőbb részeiből, amelyek ilyen vagy olyan hivatalos ügyekben, segélykérelem dolgában támogatását kérik.

– Tudtak volna írni a támogatást kérő romák? – akadékoskodott tovább Soma, – mikor tudtommal a parasztgyerekek javarésze is analfabéta volt az 1870–80-as években Magyarországon...

– Volt írástudatlan segélyezést kérő is, volt írástudó is. Meg verseket író cigányember is. Hogyha nem tudott írni a roma postás, akit éppen megfosztottak postás állásától, biztos jövedelmétől cigány volta miatt, hát íratott levelet a falu tanítójával. De az biztos, hogy leginkább cigányul érkeztek a levelek, és cigányul válaszolt minden egyes levélre József főherceg.

– És segített is, ha ennyiféle kérelemmel mindenki csak segélyt, krajcárokat akart tőle kapni? – kérdezett közbe Spenót.

– Nagyon sok pénze, nagy vagyona ráment a főhercegnek arra, hogy a cigányok patrónusa legyen. De nem csak arról volt szó, hogy ennyi vagy annyi pénzt küldött a végszükségben lévő, vagy egy-egy költséges lakodalomra készülő cigánycsaládnak, de ő nagyszabású telepítési terveket forgatott a fejében. Hogy majd a saját birtokain, melyek Alcsút mellett szerteszét mintagazdaságok voltak az országban, majd ő megmutatja országnak, világnak, de legfőképp a cigányokkal mindig ellenséges vármegyei uraknak, hogy a cigányok is dolgozó emberek, ha lehetőséget kapnak értelmes munkára. Az ő telepein ugyanannyi bért kapott a cigányember, mint a magyar, és nyugdíjat adott a kivénült cigány napszámosának. Házakat építtetett azon családok feje fölé, akik sátorban élő kóborlók voltak, de letelepedni és dolgozni kívántak volna, ha lett volna pénz egy kis házikóra.

– Hát, ez nagyszerű! – lelkesedett már Spenóttal együtt Soma is. Miért nem lett ennek a birtoknak a példájából országos minta? Hogy más nagyurak majorjaiban is emberszámba vegyék a cigányokat? Rendesen megfizessék őket, nyugdíjat adjanak az öregembernek, ne kelljen éheznie, ne kelljen koldulnia egy falat kenyérért... Miközben a koldulást szigorúan tiltották a törvények...

– A főherceg öméltósága cigány letelepítési terve csak egy csepp volt a tengerben. A vármegyék urai, a többi földbirtokos mind ellene voltak, és mikor József főherceg meghalt, nem volt senki, aki folytassa a nemes munkáját... Összeomlott mindaz, amit ő sok áldozatos munkával, saját vagyona jó részének feláldozása árán is létrehozott. Minden maradt a régiben... Nem kellett már tartani attól, hogy a cigány napszámos munkás ugyanannyi bért kap, mint a magyar... Eszébe sem jutott senkinek nyugdíjat ígérni vénséges vén roma munkásembereknek... Vagy sátor, putri helyett cserepes házat építeni... No, majd valamikor 150–160 évvel József főherceg mennyországba vonulása után lett aztán cserepes ház a cigányoknak a falu végén, az utcáson túl, az új telepeken, de az már a szocializmusnak nevezett világ adománya volt. Az én nagyapám, apám cserepes háza is így épült, úgy 1960 körül kamatmentes kölcsönből... Ki tudja? József főherceg ott fenn az égből tán szívből örült, ahogy látja akkoriban, hogyan bújnak ki a földből a szép kis cserepes házak, de azon bizony szomorúan elcsodálkozott volna, hogy az új kőházakban, a fényes ablakok mögött a cigányok élete mennyire a régi maradt, vagy alig-alig változott valamicskét. Pontosabban a sok szép új falusi cigányház körül annyiban változott a világ, hogy legtöbb helyen volt egy-egy rendszeresen munkálkodó családfő, akinek szerényke fizetéséből lehetett fizetni a részleteket a banknak, de egyebekben nem nagyon mutatkozik polgárosodás akkoriban se...

A nap lenyugváshoz közeledve piroslott már az ég alján, mikor Papa felmutatott egy szép füves dombtetőre.

– Ide még felmegyünk...

Mama elindult ugyan felfelé a meredek kaptatón, de fáradtan sóhajtott fel:

– Halljátok: az alcsúti katolikus templomban szól a harang. Október van, esti litániára hívják a népeket...

– Szeretnéd, ha benéznek abba a templomba? – ölelte át kedvesen Papa asszonya vállát. De mielőtt Mama válaszolhatott volna, a két fiú harsány nemekkel tiltakozott egy újabb program ellen. Mama is a fejét rázta tagadólag:

– Ne menjünk már innen máshová csak hazafelé! Esteledni fog nemsokára. Ha mi úgy kívánjuk, hát itten a harangszó varázslatára ezen a szép dombtetőn lesz nekünk Isten háza. Két szép egyenes gallyat kereszt alakba nekidöntünk ennek az óriástörzsű fának. Az alsó ágak itt szinte a földre lefekszenek, így még le is ülhetünk, mintha az Isten házában ülnénk. A cigányok patrónusának, József főhercegnek lelki üdvéért itten is elmondhatunk egy miatyánkot.

S már kezdte is mondani az imát. Soma vele imádkozott, de Spenót csak tátozott, hápogott inkább, mert őt bizony sem a miatyánkra, sem más imára nem tanította meg senki. Papa ügyes, szép keresztet tett a vén fatörzs mellé, és letérdelt oda. Vállig érő ősz haját meglengette a feltámadó esti szél. Ő cigányul fohászott. Amaró dad dél, ko szlaly...